

Bodnár Eszter: Gondolatok az alkotmánybírósági nyilvános meghallgatás meghonosításának lehet ségér I[1] (MJ 2016/7-8., 413-423. o.)

"Amit fülbe sűgva mondatok a bels szobában,

azt a háztet kr l fogják hirdetni."

(Lukács evangéliuma 12:3)

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában a nyilvános meghallgatás nem honosodott meg. Ez az egyszer állítás számtalan kérdést vet fel. Milyen jogi és jogszociológiai indokai lehetnek annak, hogy ez a jogintézmény nem vált általánossá, s t szinte egyáltalán nem realizálódott? Megfelel -e a jogi környezet, az Alkotmánybíróság bels szabályozása? Milyen attit dők akadályozzák a Donáti utcai kapuk kinyitását? Általánosabban megközelítve a kérdést pedig: mi a szerepe a nyilvános meghallgatásnak az alkotmánybírósági eljárásban? Hogyan m ködik a jogintézmény más, hosszabb gyakorlattal rendelkező bíróságoknál? Melyek azok az elméleti és gyakorlati érvek, amelyek felhozhatóak a nyilvános meghallgatás szükségessége mellett vagy ellen? És végül: milyen lehet ségei vannak a magyarországi meghonosításnak, és milyen feltételeket igényel?

E tanulmány els alkalommal tesz e kérdések megválaszolására kísérletet, azt remélve, hogy egy konstruktív szakmai vitát indít el.

1. Nyilvános meghallgatás a magyarországi szabályozásban és gyakorlatban

Nyilvános alkotmánybírósági meghallgatásról a törvényi szabályozás 2012-ig nem szólt, csak a személyes meghallgatás lehet ségét tartalmazta az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény. Az Alkotmánybíróság azonban részben szokásjogi alapon, kés bb saját ügyrendjében résnyire kinyitotta a nyilvánosság el tt az ajtaját. 1990. március 12-én a testület Esztergomban nyilvános meghallgatást tartott az ún. kamatadó-ügyben. A népes hallgatóság el tt tartott meghallgatáson szakért t hallgattak meg, majd szót kaptak az indítványozók képvisel i, valamint a kormány ülés képvisel i is. Az indítványozók a meghallgatást egyértelm en panaszfórumként használták, alkotmányjogi érveket fel sem vetettek. E nyilvános ülés hatásaként kés bb az Alkotmánybíróság megmaradt a zárt tárgyalásnál.[2] Még egyszer került sor nyilvános meghallgatásra a halálbüntetés alkotmányosságának vizsgálatakor, ez azonban kizárólag szakért k meghallgatására korlátozódott, és a testület, az indítványozók és az Igazságügyminisztérium által már el zetesen osztott, közös "érvelésnek kívánt nyilvánosságot adni az Alkotmánybíróság annak tudatában, hogy a közvélekedés, a halálbüntetés alkotmányellenességét illet en, eltér az Alkotmánybíróság álláspontjától".[3]

Kés bb néhány határozatban találunk utalást arra, hogy az indítványozók kérték a meghallgatás tartását, de az Alkotmánybíróság azt nem rendelte el, másokban pedig utalást valamilyen személyes meghallgatás tartására.[4] A 2001-es ügyrend (amely egészen 2012-ig hatályban volt) ennek ellenére fenntartotta azt a szabályozást, hogy az Alkotmánybíróság kivételesen nyilvános ülést tarthat, és nyilvános ülést kell tartani, ha az Országgy lés vagy annak állandó bizottsága, a köztársasági elnök, a Kormány vagy annak tagja, az Állami Számvev szék elnöke, a Legfels bb Bíróság elnöke vagy a legf bb ügyész kérte.[5]

Törvényi szinten el ször a 2012. január 1-jén hatályba lép új, az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény [Abtv.] szövege tartalmazott néhány rendelkezést a személyes és nyilvános meghallgatásokról.[6] E törvényi szabály alapján az els személyes meghallgatást 2013. április 23-án tartották, amikor a bírósági ügyek áthelyezésével kapcsolatos alkotmányjogi panaszeljáráásban az Országos Bíróság Hivatal elnöke jelent meg az Alkotmánybíróság el tt. A jegyz könyv tanúsága szerint el bb lehet séget kapott, hogy összefügg en fejtsse ki álláspontját, majd az Alkotmánybíróság által el zetesen írásban megküldött kérdésekre válaszolt. Ezt követ en az elnök meg-

- 413/414 -

adta a szót el bb az el adó alkotmánybírónak, majd a teljes ülés tagjainak, hogy kérdéseket tegyenek fel. A meghallgatás nagyjából egy óra hosszat tartott.[7]

Annak ellenére, hogy civil szervezetek el zetesen kérték, hogy a meghallgatás nyilvános legyen, a meghallgatás zárt ajtók mögött zajlott, azon még az indítványozók sem jelenhettek meg, hogy kifejtsék véleményüket.[8] Az Alkotmánybíróság honlapján nem a szószerinti leíratot, csak egy összefoglaló jegyz könyvet publikáltak, a meghallgatásról készített hangfelvétel az Alkotmánybíróság ügyrendje szerint 10 évig nem nyilvános.

Az Alaptörvény negyedik, vitatott módosítása új rendelkezést illesztett az alkotmányba: a 24. cikk (7) bekezdése alapján "[a]z Alkotmánybíróság sarkalatos törvényben meghatározottak szerint a jogszabály megalkotóját, a törvény kezdeményez jét vagy képvisel jüket meghallgatja, illetve véleményüket eljárása során beszerzi, ha az ügy a személyek széles körét érinti. Az eljárás ezen szakasza nyilvános." [9] Ennek megfelelő en módosították az Abtv.-t, és módosult az Alkotmánybíróság ügyrendje [az Alkotmánybíróság ügyrendjér l szóló 1001/2013. (II. 27.) AB Tű. Határozat (továbbiakban: Ügyrend)] is.[10]

A hatályos szabályozás alapján el kell határolnunk a személyes és nyilvános meghallgatást.

A jogalkotó vagy a törvény kezdeményez je írásbeli véleményt adhat olyan ügyekben, amely szerinte személyek széles körét érinti. Utólagos absztrakt normakontroll, illetve nemzetközi szerz désbe ütközés vizsgálata esetén a jogszabály megalkotója

vagy a törvény kezdeményezése je kérhet nyilvános meghallgatást, és a teljes ülés dönt a meghallgatásról - a meghallgatás mellőzéséhez valamennyi tag többségének szavazata szükséges. Ha a nyilvános meghallgatást a jogalkotó vagy a törvény kezdeményezése je kezdeményezte, arra az indítványozót is meg kell hívni, és lehetőséget kell biztosítani számára, hogy kifejtse álláspontját.[11]

Konkrét normakontroll és alkotmányjogi panasz eljárás esetén a jogszabály megalkotója vagy a törvény kezdeményezése je csak személyes meghallgatást kérhet, nyilvános meghallgatást nem.[12] Az Alkotmánybíróság azonban hivatalból is elrendelheti az indítványozó vagy harmadik személy személyes meghallgatását.[13] Ebben az esetben nyilvános meghallgatást kell tartani az indítványozó vagy az az alkotmánybíróági eljárás alapjául szolgáló bírósági eljárásban részt vevő ellenérdek fél indítványára az eljáró tanács tanácsvezető bírójának, a teljes ülés eljárása esetén pedig az elnök döntése alapján.[14] Az Ügyrend alapján az Alkotmánybíróság a nyilvános meghallgatásra irányuló indítványt elutasítja, ha attól az ügy érdemi elmozdítása nem várható.[15]

A meghallgatásra az ügyben készült tervezet első tárgyalását követően kerülhet sor, tehát feltételezi az eljárás, hogy a testület egszer már foglalkozott a kérdéssel, mielőtt a meghallgatást megtartanák.[16]

A nyilvános meghallgatás időpontját és a meghallgatáson részt vevő személyek nevét az Alkotmánybíróság honlapján közzé kell tenni, és előzetes bejelentkezés alapján lehetőséget kell biztosítani egyéb személyek részvételére. Az Alkotmánybíróság elnöke a nyilvános meghallgatás szabályszerű lefolytatása, méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében vagy a férőhelyek korlátozottsága okán a meghallgatás létszámát meghatározhatja.[17]

A nyilvános ülésen a meghallgatás az Alkotmánybíróság elnöke által megjelölt létszámban, az általa kijelölt helyen foglalhat helyet, és a véleménynyilvánítás bármely formájától tartózkodni köteles. Az ülés rendjének megzavarása esetén az Alkotmánybíróság, illetve a tanács elnöke a meghallgatást vagy annak egy részét az ülésről kiutasíthatja. Ha minősített adat, személyes adat, üzleti titok vagy törvény által védett más adat védelme érdekében szükséges, a meghallgatás e részét zárt ülésen kell folytatni. Zárt ülés tartását a meghallgatott, az Alkotmánybíróság, illetve a tanács elnöke kérelmezheti, arról a teljes ülés, illetve a tanács tagjainak többségével határoz. A nem zárt ülésen történt meghallgatás jegyzőkönyvét az Alkotmánybíróság honlapján közzé kell tenni.[18]

A nyilvános ülés rendjéről az Alkotmánybíróság Ügyrendje csak alapjaiban rendelkezik: az ülés elnöke nyitja meg, vezeti, és rekeszti be, határozza meg az ülésen teljesítendő cselekmények sorrendjét, és gondoskodik az ülés rendjének fenntartásáról.[19]

Az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő új szabályozás hatálybalépését követően a kézirat lezárásáig egyetlen alkalommal került csak sor személyes meg-

- 414/415 -

hallgatásra: 2014-ben a belügyminisztert hallgatta meg az Alkotmánybíróság.[20] Ez azonban zárt meghallgatás volt, és - ellentétben az előző személyes meghallgatással - nem érhető el a jegyzőkönyve sem.[21] Néhány határozatban található utalás arra, hogy az indítványozó kérte személyes, illetve nyilvános meghallgatás tartását, de a testület azt egyik esetben sem rendelte elő, és ehhez nemhogy indokolást fordított volna, de rendszerint a határozatban nem is foglalkozott ezzel az indítványozói kéréssel.[22] Nyilvános meghallgatásra az új szabályozás hatálybalépése, azaz 2013 óta egyetlen alkalommal sem került sor.

2. Nemzetközi gyakorlat

A magyar helyzet részletes elemzése előtt érdemes áttekinteni, hogy hogyan alakul más országokban az alkotmánybíróságok, illetve a decentralizált modellt követő államokban a legfelsőbb bíróságok gyakorlata a nyilvános meghallgatásokat illetően. E tanulmány a német alkotmánybíróságra, a francia alkotmánytanácsra és az amerikai egyesült államokbeli legfelsőbb bíróságra vonatkozó szabályozásra fókuszál. Természetesen ezek a bíróságok jelentős különbségeket mutatnak az alkotmányos helyzetüket, az összetételüket és a hatásköreiket tekintve. Még az is vitatott lehet, hogy a francia alkotmánytanács valóban alkotmánybíróság-e.[23] Mindezen különbségek ellenére az eljárás nyilvánossága tekintetében álláspontunk szerint van értelme az összehasonlásnak. Ennek oka az, hogy az alkotmánybíráskodással foglalkozó szervek működésének nyilvánossága kapcsán ugyanazon alkotmányos elvek és alapjogok érintettsége vetődik fel, még ha az egyes rendszerek - ahogy azt látni fogjuk - részben eltérő válaszokat is adnak a felmerülő kérdésekre.[24]

2.1. Németország

A német alkotmánybíróságnál, amely modellként szolgált a magyar testületre vonatkozó szabályozás és gyakorlat kialakításánál, a nyilvános meghallgatás (mündliche Verhandlung) tartása általános szabálynak tekinthető. Ez azonban csak akkor van így, ha kizárólag a szabályozásra tekintünk: eszerint ellenkező rendelkezés hiányában az alkotmánybíróság nyilvános meghallgatás alapján dönt, kivéve, ha a felek kifejezetten lemondtak róla.[25] A kivételek köre azonban széles: nemcsak a törvény határoz meg okokat, ahol a nyilvános meghallgatás tartása nem kötelező,[26] hanem a felek is lemondhatnak erről a lehetőségről. Alkotmányjogi panasz esetén, ami az ügyek többségét jelenti, az alkotmánybíróság akkor is eltekinthet a nyilvános meghallgatástól, ha attól nem várható az eljárás elmozdítása, és azok az alkotmányos szervek, amelyek véleményt nyilváníthatnak és beavatkozhatnak az eljárásba, lemondanak a szóbeli eljárásról.[27]

Az alkotmánybíróági törvény nem tartalmaz eljárási szabályokat a nyilvános meghallgatásokra vonatkozóan, mivel mozgásteret kívántak hagyni az alkotmánybíróságnak, hogy saját maga alakítsa ki az eljárásrendjét. A nyilvános meghallgatások általában azt a rendet követik, amit a riportról készített, a tanács elfogadott, és a feleknek előre elküldtek.[28]

A meghallgatások a közönség számára nyilvánosak, ami azt jelenti, hogy bárki jelen lehet a teremben. Természetesen ez korlátozható az eljárás rendjének biztosítása, államtitok vagy más védett adat megóvása vagy a felek magánszférájának védelme érdekében. A nyilvánosság kizárásáról nyilvános ülésen kell dönteni, ahol lehetőséget kell biztosítani a feleknek, hogy kinyilvánítsák véleményüket a korlátozásról.[29]

A törvény szerint csak egy alkalommal tartható tárgyalás egy ügyben, ez azonban több egymást követő napon vagy héten keresztül is tarthat. A gyakorlatban már előfordult, hogy elutasította az alkotmánybíróság egy korábban lezárt szóbeli tárgyalás újramegnyitását, de elvben nem zárta ki ennek lehetőségét.[30]

A nyilvános meghallgatásokat nem lehet közvetíteni: televízió- vagy rádióközvetítés, média általi filmezés vagy hangrögzítés csak addig az időpontig lehetséges, amíg a bíróság megállapítja a felek jelenlétét. Az alkotmánybíróság azonban teljesen vagy részben megtilthatja annak közvetítését is annak érdekében, hogy megvédje a résztvevő felek vagy harmadik felek érdekét, vagy hogy biz-

- 415/416 -

tosítsa az eljárás rendjét.[31] A szóbeli meghallgatásokról írott jegyzőkönyvet és hangfelvételt kell készítenie az alkotmánybíróság hivatalának, ezek csak korlátozottan, elsősorban a felek számára hozzáférhetők.[32]

A gyakorlatban a nyilvános meghallgatás ritka, körülbelül csak az ügyek egy százalékában kerül rá sor,[33] főleg az absztrakt normakontroll ügyekben, valamint a szövetségi szervek közötti hatásköri vitákban.[34] Emiatt a "zárt ajtó mögötti titkos igazságszolgáltatás" miatt kritizálják az alkotmánybíróságot.[35]

2.2. Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államok legfelső bírósága valamennyi olyan ügyben szóbeli meghallgatást (oral argument) tart, amelyet a diszkrecionális szóbeli eljárás, ez körülbelül évente nyolcvan meghallgatást jelent.[36]

A szóbeli meghallgatáson az írásban benyújtott véleményekben foglalt érveket kell tisztázni és pontosítani. A jogi képviselőknek azt kell feltételezniük, hogy a bírák olvasták a beadványokat. A beadványozó hozzászólása nyitja és zárja a meghallgatást. Ha a bíróság másként nem rendelkezik, mindkét oldalnak fél óra áll rendelkezésére.[37] A 19. század elején a legjobb jogászok napokat töltöttek a bíróságon egy-egy ügyben érvelve, ma a meghallgatás ritkán hosszabb egyetlen óránál. Csak néhány fontosabb ügyben biztosít a bíróság ettől hosszabb időt a szóbeli meghallgatásra.[38]

A meghallgatásokon a képviselők ritkán van lehetőségük összefüggően hosszabb előadásra, a bírák rendszerint rendkívüli aktivitást mutatnak az ügy kérdéseivel való feltárásában. Kérdéseikkel tesztelik a különböző jogi álláspontok szilárdságát, és az érvek gyengesége vagy a képviselő felkészületlensége hamar napvilágra kerül. A bírák kérdései rámutathatnak arra is, hogy mely kérdésekben bizonytalanok, és a hatékony megválaszolásuk javíthatja az ügyfél esélyeit.[39]

A szóbeli meghallgatások nyilvánosak a közönség számára, és nagy médiafigyelmet kapnak, a televíziós kamerákat azonban nem engedik be a terembe. Az akkreditált újságírók csak papírra jegyzetelhetnek, illetve a bíróság megengedi, hogy rajzolók vázlatokat készítsenek. Mivel semmilyen elektronikus eszközt nem lehet bevinni a tárgyalóterembe, nincs lehetőség arra, hogy egy újságíró például a twitteren élőben közvetítse a meghallgatást. Ezt csak egy erre kijelölt teremben tehetik meg, ahol közben tudják hallgatni a meghallgatást.[40]

2012-ben a Szenátus Igazságügyi Bizottsága támogatott egy törvényjavaslatot, amely szerint lehetővé kellene tenni a legfelső bíróság szóbeli meghallgatásainak közvetítését, de több bíró heves ellenállást mutatott, és ezek a törvényjavaslatok sohasem kapták meg a Kongresszus mindkét házában támogatását.[41]

Jelenleg a hivatalban lévő bírák közül senki sem támogatja a kamerák beengedését a tárgyalóterembe.[42] Még azok a bírák is, akik a kinevezésük előtti kongresszusi meghallgatásukon pozitívan nyilatkoztak a kérdéssel, a talár felvétele után változtattak az álláspontjukon.[43] Minden idők leghévesebb reakciója David Souter bírótól hangzott el, aki szerint a kamerák csak a holttestén keresztül juthatnak be a bíróságra.[44]

Habár a közvetítés a tárgyalóteremből nem megengedett, a szóbeli meghallgatásról szó szerinti leírát készítenek, amelyet még aznap közzétesznek a bíróság honlapján.[45] A meghallgatásról készült hangfelvétel pedig a hét végén,

- 416/417 -

a pénteki ülés után kerül fel a honlapra.[46] Korábban a bíróság egyedileg döntött arról, hogy nyilvánosságra hozza-e a felvételeket, de ezt a kiszámíthatatlan gyakorlatot heves kritikák kísérték.[47]

2.3. Franciaország

Franciaországban az előzetes alkotmányossági kérdés (QPC) eljárás bevezetésével, amely leginkább a magyar konkrét normakontroll eljárásnak feleltethető meg, teremtődött meg először a nyilvános meghallgatások (audience) lehetősége. Ezt megelőzően, a többi hatáskör vonatkozásában nem volt lehetőség nyilvános meghallgatás tartására, még ha fel is merült erre az igény a gyakorlatban. Ezért az alkotmánytanácsot gyakran "lieu de mystère"-nek, rejtélyes helynek titulálták.[48]

A QPC eljárásban az alapul fekvő peres eljárás felei benyújthatják észrevételeiket az alkotmánytanácsnak.[49] Ez a lehetőség nyitva áll az olyan közjogi szereplők számára is, akiket a QPC benyújtásáról értesíteni kell, azaz a köztársasági elnök, a miniszterelnök és a parlament két házában elnökei között is.[50] Véleményük szóbeli előadása érdekében meghallgatást lehet tartani. A meghallgatások rendszerint nyilvánosak a hallgatóság számára, akik az alkotmánytanács előtti meghallgatást a teremben vagy az interneten követhetik. A nyilvánosság elve alól több kivétel van: az alkotmánytanács elnöke bármely fél

kérésére korlátozhatja a nyilvánosságot a közrend, kiskorú vagy a felek magánszférájának védelme érdekében. Erre azonban csak kivételesen kerülhet sor. Nincs lehetőség a meghallgatás közvetítésére a teremben I vagy a közönség számára nyitva álló másik teremben I a hivatalos közvetítésen kívül. A hivatalos közvetítés elrendelésére a jelen lévő felek meghallgatása után kerül sor, a felvétel megkezdését pedig az alkotmánytanács dokumentumainak archiválására vonatkozó érdek fennállása esetén rendelheti el az elnök. A meghallgatás az indítvány felolvasásával kezdődik, majd ismertetik az eljárás lépéseit. Ezután a felek vagy képviselőik elmondhatják szóbeli észrevételeiket. A tanács elnöke elrendelheti a beszédidőt.[51] Kérdések nem hangzanak el az alkotmánytanács tagjai részéről.

A szakirodalom szerint az eljárást - amely különbözik az elzetes normakontroll eljárástól, ahol nincs meghallgatás - a strasbourgi bíróság eljárásrendjéről modellezték. Bevezetésének célja az volt, hogy megfeleljenek az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk (1) bekezdése szerinti követelményeknek.[52] A döntés nem a nyilvános meghallgatáson születik meg, hanem egy későbbi ülésen, amely már a nyilvánosságtól elzárt tanácskozás.[53]

3. Elméleti és gyakorlati érvek és ellenérvek a nyilvános meghallgatás kapcsán

A nyilvános meghallgatás tartása melletti és elleni elméleti és gyakorlati érvek számbavétele előtt meg kell vizsgálnunk, hogy nem áll-e fenn az Alkotmánybíróságnak nemzetközi jogi kötelezettsége arra nézve, hogy szóbeli, illetve nyilvános tárgyalást tartson.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott, független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni.[54] A Bíróság szerint ez a jog elősegíti a bíróságokba vetett bizalom megkezdését az igazságszolgáltatás nyilvánosságának a biztosítása által, és hozzájárul a tisztességes eljárás megvalósításához. A cél az egyén védelme a titokban zajló igazságszolgáltatással szemben azáltal, hogy a nyilvánosság számára ellenőrzést enged.[55]

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata alapján a 6. cikk rendszerint nem vonatkozik az alkotmánybíróságokra, mivel in abstracto döntenek a jogi szabályozás alkotmánnyal való összhangjáról. Az absztrakt alkotmányossági vizsgálatra tehát nem kell alkalmazni a stras-

- 417/418 -

bourgi követelményeket, hiszen ott nincs "per" és nincsenek "felek" sem.[56]

Az alkotmánybíróságoknak azonban a nemzeti jogrendszerekben kiemelt szerepe van, és habár nem lehet ugyanígy alkalmazni rájuk ezt a kötelezettséget, mint a rendesbíróságokra, a Bíróság jogosult végső soron eldönteni, hogy meg kell-e felelnie és megfelelt-e az eljárásuk a 6. cikkben foglalt követelményeknek, figyelembe véve az eset összes körülményeit.[57]

Ha az alkotmánybíróság döntése képes befolyásolni olyan jogvita kimenetelét, amire a 6. cikk vonatkozik, azt az alkotmánybírósági eljárásra is alkalmazni kell. Így módon a tisztességes eljárás követelményét az alkotmánybíróságnak is érvényre kell juttatnia, ha az eljárásnak közvetlen hatása van az egyén polgári jogi jogaira.[58] Így alkalmazhatónak találta a Bíróság a 6. cikket például Spanyolország,[59] Svájc,[60] valamint Németország[61] alkotmánybírósága esetén, igaz, egyik esetben sem a nyilvános tárgyalás volt a középpontban, hanem a tisztességes eljárás követelményének valamely másik eleme.

Megállapíthatjuk azonban, hogy azokban az esetekben, ahol az alkotmánybírósági eljárás kihat az egyén jogaira (pl. alkotmányjogi panasz vagy konkrét normakontroll esetén), tehát a 6. cikk alkalmazható, a nyilvánosság követelményének is érvényesülnie kell. Ebből az következik, hogy az Egyezményvel nem lenne összhangban az olyan szabályozás, amely egyáltalán nem tenné lehetővé a nyilvános meghallgatás megtartását, ha azt az indítványozó vagy a fél kéri.

Az egyén tisztességes eljáráshoz való jogának érvényesítése tehát nagyon erős érv a nyilvánosság mellett.

Itt kell megjegyeznünk, hogy ez az aspektus különösen hangsúlyos a magyar Alkotmánybíróság szempontjából a 2012-ben történt hatáskör-átrendezés óta. Sólyom László 1991-ben azzal érvelt, hogy "[k]ontinentális típusú alkotmánybíróságnak általában, de absztrakt normakontrollra való korlátozottsága esetén különösen nincs oka tárgyalást tartani." is elismeri azonban, hogy más a helyzet a valódi alkotmányjogi panasz esetén.[62] Azzal, hogy az Alkotmánybíróság jellegadó hatáskörévé 2012 után az alkotmányjogi panasz vált, a testület döntően a bíraskodó hatalmi ág tevékenységi körébe tartozó feladatokat lát el.[63] Azaz már nem áll fent az a helyzet, hogy az indítványozót azért nem kell meghallgatni, mert nincs érdekeltsége az eljárás lefolytatásában, mivel "Hans Kelsen nevében" lép fel.[64] Az érintettség feltétele bekapcsolja az indítványozót az eljárásba, és elengedhetetlenné teszi a tisztességes eljárás követelményeinek érvényesülését.

Míg tehát a konkrét ügyekkel foglalkozó hatásköröknél, hasonlóan a rendesbíróságokhoz, a tisztességes eljárás lehet a döntő érv az átláthatóság megteremtése érdekében, az absztraktabb hatásköröknél nagy jelentőséget kap a nyilvánosság alkotmányos alapelveket, elsősorban a függetlenséget és a demokratikus ellenőrzést garantáló szerepe is.

A nyilvánosság a demokrácia lényeges eleme a nyugati típusú demokráciákban. A demokrácia a nyilvánosságban és a nyilvánosság által teljesedik ki. Minden állami cselekvés és döntés esetén kívánatos a nyilvánosság, mivel a döntéshozatali folyamat nyilvánosság számára való megnyitása az eljárást és a döntést átláthatóbbá és racionálisabbá teszi. Az alkotmánybíróságok mint állami szervek nem vonhatják ki magukat a nyilvánosság követelménye alól.[65]

Hans Kelsen álláspontja szerint az alkotmánybírósági eljárásban általánosságban ajánlatos garantálni a nyilvánosság és a szóbeliség elvét, habár alapvetően tisztán jogi kérdésekről van szó, és egyértelműen az írásbeli anyagokra kell helyezni a hangsúlyt, amit a felek szóban elmondhatnak, vagy esetleg kötelesek elmondani szóban a bíróságon. Az ügyek, amelyekkel az alkotmánybíróság foglalkozik, olyan jelentős közügyek, hogy általánosságban nem zárható ki a nyilvánosság az eljárásból.[66]

A nyilvánosság egyszerre képes megvédeni az egyént a bíróságok állami befolyásolásával szemben, valamint el segíti a bíróságok, illetve az alkotmánybíróság függetlenségét a végrehajtó hatalomtól.[67] A nyilvánosság garanciaként szolgálhat az alkotmánybíróóság mint intézmény védelmére. A politikai hatalom túlkapásai, az alkotmánybíróóság hatásköreinek csorbítása, működésének ellehetetlenítése, döntéshozatalának jogtalan befolyásolása esetén a nyilvánosság meg tudja védeni a bíróságot, ha megérti, hogy szabadsága egy független bíróságnál jobban érvényesül.[68]

- 418/419 -

A háttérben ugyanakkor a függetlenség garantálása mellett ott áll az igazságszolgáltatás demokratikus nyilvánosság általi ellenőrzésének biztosítása. Ezáltal a nyilvánosság elvének kettős funkciója van: egyrészt a bíróságok nyilvánosságának célja, hogy garantálja az igazságszolgáltatás jogállamban elengedhetetlen függetlenségét.[69] Másrészt viszont éppen ellenőrzés alá vonja a bíróságokat és ítélezésüket a bíróságok előtt zajló eljárások hozzáférhetővé tételével.[70]

Ugyanakkor a több szóbeli meghallgatás és több nyilvánosság növelheti az alkotmánybíróóság integratív funkcióját, és a gyakorlatban növelheti a döntéseinek elfogadottságát. Főleg nagy politikai vagy társadalmi jelentőségű ügyekben, mint például egy párt betiltása, egy adókérdés vagy például a halálbüntetés eltörlése, a szóbeliség el segítheti a nyilvánosság szükséges információval és felvilágosítással való ellátását.[71] Fontos hangsúlyozni, hogy egyébként az alkotmánybíróóságoknak nagyon kevés lehetőségek van a médiában való megjelenésre, hiszen általában az az alapelv dominál, hogy "az ítéletek magukért beszélnek". A törvényhozó és végrehajtó hatalmi ágba tartozó szervekkel ellentétben az alkotmánybíróóságoktól szokatlan lenne, hogy tevékenységüket például sajtótájékoztatókon, óriásplakátokon, újsághirdetésben népszerűsítsék, így lesz külön azoknak a csatornáknak a köre, ahol a nyilvánosságának rálátása lehet a bíróság tevékenységére.[72]

A legitimitáció erősítésnek mindenképpen lehet szerepe, függetlenül attól, hogy az alkotmánybíróóság milyen funkciója dominál az alkotmányos rendszer szabályozásában és a bíróság szerepfelfogásában. A többi hatalmi ágat korlátozó funkció esetén a többségi döntésekkel szembeni alkotmánybíróági hatalom elfogadottságának növelése elengedhetetlen.[73] Azok az eljárások, amelyekben szóbeli tárgyalásra kerül sor, rendszerint nagyobb politikai jelentőségű alkotmányos kérdéseket vetnek fel, amelyek nem ritkán már az alkotmánybíróági eljárást megelőzően is megvitatásra kerültek a nyilvánosság előtt. Az eljárás eredményeképpen hozott döntéseknek széles körben ható, iránymutató következményei vannak.[74] Ha az alkotmánybíróóság szerepfelfogása szerint inkább közvetítő funkciót kíván betölteni, és törekszik a politikai vitákat csillapítani és konszenzussal zárni, akkor ennek eszköze lehet a nyilvános meghallgatás.[75]

Kérdés, hogy milyen szerepet tölt be, mi a funkciója a nyilvános meghallgatásnak az alkotmánybíróági eljárásban.

Egyrészt döntő tényező, hogy a nyilvános meghallgatás vajon a tény- vagy jogkérdések tisztázásához járul hozzá. A nyilvános tárgyalások a rendes bíróságokon elsősorban a ténykérdések tisztázását szolgálják, ez a funkció azonban az alkotmánybíróóságokon kevésbé jelenik meg - az ügyek, különösen az absztraktabb jellegűek, jogkérdések tisztázására irányulnak. Sólyom László egyenesen arról ír, hogy az indítványozó jogi érvei igazából közömbösek, az alkotmánybíróóság felhasználhatja szakértői véleményeket, amicus curiae véleményeket, de "a mi dolgunk, hogy jogi álláspontunkat milyen segítség igénybevételével alakítjuk ki".[76] Álláspontom szerint azonban nem haszontalan a nyilvánosság a jogkérdések tisztázásánál sem. Láttuk például, hogyan használta fel az Alkotmánybíróóság a nyilvánosság eszközét a halálbüntetésről szóló határozatnál arra, hogy a jogi érveket a szélesebb közvéleménnyel is megismertesse. Konkrét egyedi ügyek alapján induló eljárásban, például egy bírói döntést támadó alkotmányjogi panasznál pedig ráadásul szükség lehet bizonyos ténykérdések tisztázására is, például, hogy a tisztességes eljárás követelménye teljesült-e.

Másrészt az is kérdés, hogy a nyilvános meghallgatás mennyiben befolyásolja a döntéshozatalt, az egyes bírák véleményét. Az Amerikai Egyesült Államokban teljesen megosztott ebben a szakirodalom álláspontja. Egyes vélemények szerint a bírák kizárólag az írott dokumentumok alapján döntenek, és a nyilvános meghallgatás nem befolyásolja már az álláspontjukat. Mások szerint a kérdések, amiket a meghallgatáson a bírák feltesznek, valójában nem jól igazítanak el arról, hogy később hogyan fognak a bírák szavazni. Más szakértők szerint a szóbeli meghallgatás a döntéshozatali folyamat fontos eleme, amely segít a bírácoknak meghatározni, hogy miként formálják meg a többségi döntést annak érdekében, hogy elég bírói véleményt csatornázzák be a szükséges ötszavazat elérése érdekében. A bírák általában nagyon komolyan veszik a nyilvános meghallgatást, mivel ez az első alkalom, ahol kifejtethetik véleményüket az ügyben.[77] A német szakirodalmi álláspont is az, hogy egy szóbeli tár-

- 419/420 -

gyalgóság megfelelő el készítés mellett a tulajdonképpeni jogi kérdésre való koncentrációt megkönnyítheti.[78] Tehát megfelelő szabályozás és kimunkált gyakorlat mellett a szóbeli meghallgatás hozzájárulhat ahhoz, hogy a testület jobb minőségű, jobban alátámasztott, meggyőzőbb döntéseket hozzon.

Természetesen a nyilvános meghallgatás ellen is felhozhatóak érvek. Az alkotmánybíróóságok támogatottsága, autoritása rendszerint igen magas. Ez egyes álláspontok szerint éppen az alkotmánybíróóság "távolságtartásának", titokzatosságának, arisztokratikusságának köszönhető. Ezt gyakran a "talár kultuszának", "bírói mítoszának" nevezik.[79] Az alkotmánybíróági joggyakorlat az "egyetlen megmaradt titok a nyilvánosság államában". Az átláthatatlanság tehát képes hozzájárulni az intézmény tiszteletéhez, a tisztelet pedig megalapozhatja a legitimitást. Nem a közelség és az átláthatóság, hanem a távolság és a méltóság vívják ki a tiszteletet, ezért ezek a siker titkai, az alkotmánybíróóság esetén is. Ezen álláspont szerint hiába alkalmaz az alkotmánybíróóság a nyilvánosságot erősítő intézkedéseket, hiába kommunikál hatékonyabban a médiával és a polgárokkal, ezzel vagy semmilyen hatást nem ér el - ahogy a parlament és a kormány sem tudja a népszerűségét ily módon növelni -, vagy éppen ellenkező reakciókat vált ki.[80] Más álláspont szerint nem az átláthatatlanság az oka a magas népszerűségnek, mivel például a német alkotmánybíróóság politikailag érzékeny kérdésekben a résztvevő alkotmányos szervek mellett külső szakértőket, valamint érdek-képviselői szerveket is bevon az eljárásba, és hatékony kommunikációt folytat: a bírák nemcsak

ítéleteikben szólnak a közvéleményhez, hanem ítékezésüket publikációkban, interjúkban is magyarázzák.[81]

Álláspontom szerint ez egy vállalható és szükséges kockázat: egy átláthatatlan bíróságba vetett magas bizalom talán látszólag tetszet s eredmény, de a valós ismereteken alapuló autoritás nagyobb érték.

A nyilvános meghallgatás veszélye lehet esetenként, hogy a nyilatkozattételre jogosultak kihasználják a média jelenlétét, és a bírósági eljárási jelleg háttérbe szorul a politikai megnyilvánulások miatt.[82] Ez természetesen megfelel ülésvezetéssel csökkenthet vagy elkerülhet kockázat.

Szintén a nyilvános meghallgatás ellen szól, hogy az mindenképpen id igényes folyamat. Bizonyos esetekben az id - és energiabefektetés nem áll összhangban azzal az információval, amit ily módon az ügyben nyernek.[83] Ráadásul mivel adott esetben az alkotmánybíróásra is alkalmazandó az észszer id n belül való eljárás követelménye, a két alapelv összeütközésbe is kerülhet egymással.[84] Figyelemmel kell lenni az alkotmánybíróság ügyterhére is, ami az írásbeli eljárással természetesen jobban kezelhet .[85] Látni kell azonban, hogy a vizsgált országokban és Magyarországon is hatékonyan m ködnek a rendszerbe épített sz r mechanizmusok, így túlterheltségr l a számok alapján nem beszélhetünk.[86]

A polgárok viszonylag csekély számban jelennek meg a szóbeli meghallgatásokon közvetlenül például Németországban. Ez egyes álláspontok szerint az alkotmányjog nehezen közvetíthet voltával van összefüggésben, és ráadásul azok az ügyek, amelyekben szóbeli tárgyalást tartanak, valószínű leg éppen összetettebbek.[87] Ez azonban nem jelenti azt, hogy a média és civil szervezetek közvetítésével ne jutna el az információ a nagyobb nyilvánosságához. Ezeknek a szervezeteknek, valamint a jogtudománynak is nagy szerepe van az adatok rendszerezésében, elemzésében, megértetésében.

Az alapjogok közül els sorban a magánélet védelme, az eljárásban résztvev k személyes adataihoz való joga hozható fel az ellenérvek között. Nyilvánvaló, hogy az alkotmánybíróági eljárásra nem alkalmazhatóak egy az egyben a rendesbíróságokra vonatkozó megfontolások. A hatáskörök nagy részében ugyanis, amikor klasszikus alkotmányjogi vitáról van szó mint az absztrakt normakontroll-eljárásokban, általában közéleti szerepl k állnak a két oldalon, így a nyilvános meghallgatás, illetve annak esetleges közvetítése nem érinti magánszférájukat. Más a helyzet azokban az eljárásokban, ahol magánszemélyek a felek, például az alkotmányjogi panasz eljárásban. Itt figyelemmel kell lenni arra, hogy milyen mértékben indokolható a beavatkozás a személyiségi jogaikba.[88]

Az ellenérvek között hozzák fel rendszerint, hogy mivel a nyilvános meghallgatás az eljárás egyetlen szakasza, ahol a közönség részt vehet a folyamatban, a média gyakran aránytalan nagy figyelmet szentel neki, akkor is, ha a munka nagy része nem itt zajlik.[89] Ez azt a téves látszatot kelti, hogy a meghallgatáson d l el az ügy, holott egyrészt a deliberáció nem nyilvános, másrészt az iratok

- 420/421 -

alapján való döntéshozatal még nyilvános meghallgatás esetén is dominál.

Ez els sorban akkor merül fel kockázatként, ha lehet ség van a nyilvános meghallgatások televíziós közvetítésére vagy a meghallgatás online követhet . Ennek kapcsán további ellenvetések is felmerültek mind a szakirodalom, mind a gyakorló bírák részér l. Ilyen érvek többek között, hogy az elkerülhetetlen 30 másodperces szpotok nem adnak reális képet a bíróság m ködésér l; a televíziós közvetítés elterelheti a bírák figyelmét a munkájukról, el fordulhat, hogy a bíró csak azért tenne fel egy kérdést, mert ott van egy kamera; a közvetítés túlhangsúlyozná a nyilvános meghallgatás szerepét és nem ad teljes képet az eljárásról; ha kiragadják a kontextusból, a kérdés teljesen más értelmet kap, ráadásul ilyenkor a bíró sokszor szándékosan az "ördög ügyvédjét" játssza, így valótlan kép alakulhat ki a tevékenységér l.[90] Eljárási szempontból pedig megjelenik az az álláspont, hogy a kamerák jelenléte az USA legfels bíróságán teljesen megváltoztatná a meghallgatások dinamikáját.[91] Ezek a kockázatok csökkenthet ek, ha az alkotmánybíróság hatékony tájékoztatási tevékenységet végez, együttm köd partner a médiával.

4. A nyilvános meghallgatás meghonosításának lehet ségei és feltételei

Áttekintve a nemzetközi gyakorlatot, valamint a nyilvános meghallgatás melletti és elleni érveket, a nyilvános meghallgatás meghonosítása a magyar Alkotmánybíróság eljárásában álláspontom szerint lehetséges, szükséges és elkerülhetetlen.

Lehetséges, mivel az alapvet jogszabályi és bels eljárási szabályok léteznek. Az Alaptörvény mellett az Abtv. és az Ügyrend is szabályozza a nyilvános meghallgatások esetköreit, lefolytatásának f garanciáit. Az Alkotmánybíróság személyes meghallgatást 2012., azaz az új szabályozás hatálybalépése után már két alkalommal tartott, tehát a legalapvet bb gyakorlati kérdések tisztázására is volt módja, például, hogy milyen legyen az eljárásrend a meghallgatáson.

Szükségesnek találom a nyilvános meghallgatás meghonosítását a magyar Alkotmánybíróság eljárásában, mivel a fentiek szerint a mellette szóló alkotmányjogi és gyakorlati érveket er sebbeknek találom, mint az ellene felhozható szempontokat. Természetesen lennének a nyilvános meghallgatás bevezetésének kockázatai is, ezeket azonban a gondos jogalkotás, el készítés és a következetes gyakorlat minimálisra tudja csökkenteni.

A nyilvános meghallgatás jogintézménye ráadásul sikeresen m ködik mind a régebbi alkotmánybíróságokon, ahol évtizedek óta alkalmazzák, például a német alkotmánybírószágon és az Amerikai Egyesült Államok legfels bíróságán, mind például a francia alkotmánytanács esetében, ahol csak néhány éve lett az eljárás része. Természetesen szükséges a kockázatok csökkentése érdekében a legnagyobb körültekintéssel eljárni mind a szabályozás esetleges felülvizsgálata, mind a gyakorlat kialakítása során.

Végül a jogintézmény "életre keltését" elkerülhetetlennek is látom. A célszer ségi szempontok mellett két jelent s normatív érv is szerepet játszik. Egyrészt, ahogy a fentiekben láttuk, a valódi alkotmányjogi panasz [Abtv. 27. §] bevezetésével ezekben

az eljárásokban nemzetközi jogi kötelezettségünk, hogy valamilyen formában megnyissuk az indítványozó előtt a nyilvános meghallgatás lehetőségét. Másrészt alkotmányos követelmény is, hogy ha egy garanciális jogintézmény része lett a jogrendszernek, azt az alkotmány- és alapjog-védelmének ellátó legfőbb szerv használja. A nyilvános meghallgatás alkotmányos alapja, az Alaptörvény 24. cikk (7) bekezdése az Alkotmánybíróság számára előírja, hogy ha "az ügy a személyek széles körét érinti", tartson meghallgatást. Ez a kötelezettség a sarkalatos törvényben meghatározottak szerint érvényesül, azonban nem lehet összhangban az alkotmányos szabállyal egy olyan szabályozás vagy gyakorlat, amely ezt a rendelkezést kiüresíti.

A nyilvános meghallgatás tartása nem pusztán eljárási szabály, az Alkotmánybíróságnak az ügy felderítését elősegít lehetősége, hanem a testület működésének nyilvánosságát előmozdító jogállami garancia is. Tehát az arról való döntésben, hogy tartson-e az Alkotmánybíróság nyilvános meghallgatást konkrét ügyekben, nem egyszer csak praktikus megfontolásokat kell szem előtt tartania a testületnek, hanem a nyilvánosság alkotmányos alapelveinek megvalósulását kell előmozdítania.[92]

Melyek a feltételei a nyilvános meghallgatás alkotmánybíróági eljárásban való meghonosításának? Mely szervek hogyan előmozdíthatják ezt a folyamatot? Álláspontom szerint ez a cél feladatot ró a jogalkotóra, az Alkotmánybíróságra mint testületre, az egyes alkotmánybírókra, az indítványozókra és jogi képviselőkre, valamint a média képviselőire is.

Habár a fentiek szerint úgy tűnik, hogy a nyilvános meghallgatás tartásának szabályozási feltételei adottak, nagy előrelépés lehetne, ha a jogalkotó újraszabná az Abtv. vonatkozó rendelkezéseit, és a lehetséges esetek körét bővítené.

A szabályozás egyrészt nagyon szűkre szabja a kezdeményezők körét: a nyilvános meghallgatásra irányuló

- 421/422 -

kezdeményezés az absztraktabb eljárások esetén csak bizonyos közjogi szereplőktől jöhet (és az indítványozóktól nem!), illetve más esetekben hivatalból az Alkotmánybíróságtól, amelynek a személyes meghallgatás elrendeléséről szóló döntése nyithatja meg az utat az indítványozónak vagy ellenérdekelteknek, hogy kérje, meghallgatása nyilvános legyen. Másrészt a döntést az Alkotmánybíróság kezébe teszi, hogy mérlegelje, szükséges-e a személyes, illetve nyilvános meghallgatás. Ez a szabályozási modell is hozzájárulhatott, hogy egyetlen nyilvános meghallgatást sem tartott a testület eddig.

A szabályozás újrarajzolásánál érdemes különbséget tenni a kétféle eljárás típus között. A konkrét normakontroll és az alkotmányjogi panasz esetén a nyilvános meghallgatás első sorban inkább a tisztességes eljáráshoz való jogot garantálja, ilyen módon lehetőséget kell biztosítani az indítványozónak, hogy a meghallgatást kérje. Nem tartjuk kizártnak, hogy - a német alkotmánybírószághoz hasonlóan - a szabályozás továbbra is biztosítsa az Alkotmánybíróságnak a mérlegelési lehetőséget, hogy szükséges-e a meghallgatás az ügy előmozdítása érdekében, de elvárható, hogy az ilyen kérelem elutasítását indokolja, és ez az indokolás a határozatban is megjelenjen.

Az absztraktabb eljárásoknál egyrészt elfogadhatatlan, hogy csak a jogalkotó és a törvény kezdeményezése előtt nyitja meg a nyilvános meghallgatás kezdeményezésének lehetőségét a szabályozás - ezt a lehetőséget itt is meg kell adni az indítványozónak. Mivel ezeknél az eljárásoknál a nyilvánosság ellenőrző szerepe sokkal erősebb, hiszen már eleve a nyilvánosság előtt lejátszódó vitákról van szó, kérdés, hogy nem lenne-e indokolt ezekben az eljárás típusokban kötelezővé tenni a nyilvános meghallgatás tartását. Az ügyteher itt nem lehet ellenérv, mivel nagyon alacsony az ilyen eljárások száma.[93]

Természetesen ilyen általános kötelező szabály bevezetésének társulnia kell megfelelően szabályozott eljárásrenddel, valamint a politikai kortesbeszéd kizárását lehetővé tevő, határozott ülésvezetéssel.

Megfontolandó az is, hogy a jogalkotó döntsön a médianyilvánosság alapvető szabályairól is, hogy elkerüljük azokat a nehézségeket, amelyeken más alkotmánybíróóságok már keresztülmentek. Minél szélesebb körben teszi lehetővé a szabályozás a médianyilvánosságot, annál nagyobb esély van a testület munkájának megismertetésére, legitimitációjának növelésére.

Nyilvánvalóan jobban biztosítaná a jogbiztonságot, ha a jogi kereteket a jogalkotó egyértelműbbé tenné, de ha ez nem történik meg, az Alkotmánybíróság a jelenlegi szabályozás mellett is sokat tehet a jogintézmény meghonosításáért, első sorban egy nyitottabb, együttműködőbb gyakorlattal. Természetesen nagyon nehéz változtatni a több évtizedes "elefántcsont-torony" állapotán, és azon a törvényszerűségen, hogy az állami szervek minél inkább a nyilvánosság elkerülésére törekednek. (Ezért tartjuk biztosabbnak a jogalkotói közbeavatkozást.) Ugyanakkor a nyilvánosság mellett felhozott érveknél láttuk, hogy a nyilvánosság az intézmény javát is szolgálhatja, amellyel, hogy előmozdítja egy sor alapjog és alkotmányos érték érvényesülését.

Még a törvényi szabályozás változatlanlansága esetén is megfontolandó lehet az Ügyrend pontosítása és kiegészítése, például a médianyilvánosságra vonatkozó szabályokkal. Csak a világos szabályozási keret és a kiszámítható gyakorlat felel meg a jogbiztonság követelményének.

Kiszámíthatónak és következetesnek kell lennie a gyakorlatnak több szempontból is. Ha megmarad az Alkotmánybíróság döntési jogosultsága arra nézve, hogy milyen esetekben kell nyilvános meghallgatást tartani, akkor világos szempontrendszer alapján kell az ügyek között válogatnia. Egyértelműnek kell lennie annak is, hogy milyen szerepet szán, milyen jelentőséget tulajdonít a testület a nyilvános meghallgatáson elhangzottaknak, hogyan kapcsolja be a döntéshozatali eljárásba. Még ha van is nyilvános meghallgatás, a döntések akkor is az iratokon alapulnak, tehát megfelelően súlyozni kell ezek jelentőségét.[94]

Kérdés, hogy az eljárásban időben hol célszerű elhelyezni a nyilvános meghallgatást. Jelenleg erre az első határozat-tervezet benyújtását követően kerülhet sor. Érdemesebb lenne azonban időben előrébb hozni, hogy valóban befolyással rendelkezessen az ügy kimenetelére. Súlyom László már az Alkotmánybíróság első évéről szóló beszámolójában is javasolt egy határozathozatal előtti szakaszt.[95] Hasznos lehet azonban, ha a meghallgatás előtt egy ún. problématerkép készül, amely

alapján a bírák strukturálni tudják a kérdéseiket, a vitát.

A meghallgatás jellegére vonatkozóan pedig fontos, hogy a bíróságnak mindenképpen távolságot kell tartani az érdekeltekkel és az eljárás tárgyával szemben, az alkotmánybíróági tevékenység alkotmányt értelmező tevékenységére tekintettel.[96]

Nemcsak a testület részéről igényel azonban erőfeszítéseket a nyilvános meghallgatás meghonosítása, hanem a bírák részéről is. Szükséges ugyanis, hogy ők is kialakítsák a saját stratégiájukat a meghallgatással kapcsolatban.[97] Nem utolsósorban pedig ahhoz, hogy a meghall-

- 422/423 -

gatás a lehető leghasznosabb legyen, szükséges, hogy a bírák felkészülten érkezzenek, az írásban benyújtott anyagokat már ismerjék, hogy lehetőleg minél több kérdés hangozzon el.[98]

A jogalkotó, az Alkotmánybíróság és annak tagjai mellett azonban a nyilvános meghallgatás meghonosítása kihívást jelent azok számára is, akik az Alkotmánybíróság eljárásában indítványozóként, ellenérdekelteféleként vagy közjogi szereplőként vesznek részt. Az eljárási keretek között, a testület által kialakított gyakorlathoz alkalmazkodva meg kell tanulniuk, hogy mire használható a nyilvános meghallgatás, milyen funkciója van az írásban beadott anyagokhoz viszonyítva. Az alkotmánybíróági eljárás ugyanis különbözik a rendesbíróági eljárástól, így más pertaktikát, érvelési technikákat is igényel. Ennél a pontnál ismét előtérbe kerülhet az a probléma, hogy az alkotmánybíróági eljárásban nem kötelező a jogi képviselő. Nyilvános meghallgatáson hatékonyabban tud fellépni egy jogi képviselő, így megfontolandó ez a követelmény ismételt bevezetése, természetesen - az alkotmányos követelményeknek megfelelően - a jogi segítségnyújtás biztosításával.[99]

Végül felkészülést követel meg a nyilvános meghallgatás meghonosítása a média részéről is. Döntéseket kell hozniuk azokról a kérdésekről, hogy mit és hogyan közvetítenek, meg kell érteniük a nyilvános meghallgatásnak az eljárásban betöltött szerepét. Ez a bíróságról tudósító újságírók felkészültségének nagy próbája lehet.[100]

5. Záró gondolatok

Az alkotmánybíróági nyilvános meghallgatás meghonosításának az előnyök mellett több kockázata is lehet. Az egyik, hogy lerántja a leplet az intézmény addig láthatatlan problémáiról. A nagyobb átláthatóság eredményeként előfordulhat, hogy fény derül a testület működésének strukturális problémáira, vagy egyes bírák elfogultságára, felkészületlenségére, alkalmatlanságára. Ráadásul mivel a bírák nem közvetlenül legitimáltak, megbízatásuk lejártát megelőzően csak kivételesen és csak a testület mozdíthatja őket, az elszámoltathatóságuk is nagyon közvetett. A nagyobb nyilvánosság azonban lehet pozitív értelemben is vett "chilling effect" eredménye: az alkotmánybíró jobban törekedhet a szakmaiságra, a testület a kizárási szabályok szélesebb értelmezésére, a kiválasztó szervek pedig a megfontoltabb bírójelölésre. De veszélyt jelent a nyilvános meghallgatások átpolitizáltsága is, amely ellen csak egy rendkívül határozott ülésvezetés és gyakorlat képes fellépni.

A meghonosítás tehát álláspontom szerint csak előrelátóan, a lehetséges kockázatokat csökkentő intézkedések kidolgozásával, egy következetes gyakorlat kialakításával lehetséges. Ehhez kívánt ez az írás egy első lépésként szolgálni.

Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a nyilvános meghallgatás meghonosítása nem jelent gyógyírt minden problémára. Egyrészt szükség van az Alkotmánybíróság nyilvánosságának előmozdítására más területeken is. Habár az utóbbi időben több kisebb lépés következett be az indítványok, kapcsolódó iratok és az eljárásrend nyilvánosságával kapcsolatban,[101] még számtalan fejlesztendő terület azonosítható, az indokolás részletezettségétől egészen a sajtókapcsolatokig. Másrészt jelenleg mind az Alkotmánybíróság szabályozása, mind az alkotmánybíróági gyakorlat olyan problémákkal terhelt (pl. költségvetési hatásköri korlát vagy alkotmányjogi panasz befogadásával kapcsolatos gyakorlat következetlensége), hogy a nyilvános meghallgatás meghonosítása ideális esetben ezek megoldása mellett valósulhat meg. •

- 423 -

JEGYZETEK

[1] A kézirat első változatához fűzött kritikái észrevételeiért köszönettel tartozom Bitskey Botondnak, Chronowski Nórának, Csink Lórántnak, Fröhlich Johannának, Jakab Andrásnak, Kazai Viktornak, Kollarics Flórának, Kukorelli Istvánnak, Lévy Miklósnak, Adam Liptaknak, Térey Vilmosnak, Tordai Csabának és Varsányi Benedeknek.

[2] Az ügy anekdotaszereiről leírását ld. Holló András: Az alkotmányjognak asztalánál. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2015. 65-70.

[3] Holló András: Az alkotmányjognak asztalánál. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2015. 71.

[4] Pl. 11/1999. (V. 7.) AB határozat, ABH 1999, 100; 1154/B/1995. AB határozat, ABH 2001, 823. Személyes meghallgatás tartására példa 142/2010. (VII. 14.) AB határozat, ABH 2010, 668.

[5] Az Alkotmánybíróság ideiglenes ügyrendjéről és annak közzétételéről szóló 3/2001. (XII. 3.) Tü. határozat 35. §-a.

[6] Abtv. 57. § (2) bek. Az Alkotmánybíróság elrendelheti az indítványozó vagy harmadik személy személyes meghallgatását vagy nyilatkozattételre hívhatja fel. Az Alkotmánybíróság nyilatkozattételre hívhatja fel, iratok megküldése és véleménykéreke iránt keresheti meg az indítványi kérelemmel érintett szervet, hatóságot, illetve azt a bíróságot, hatóságot, más állami szervet, az Európai Unió intézményét vagy nemzetközi szervet, amelynek megkeresése a kérelem elbírálásához szükséges.

Abtv. 57. § (4) bek. A személyes meghallgatásra meghívott személyek kötelesek megjelenni.

Abtv. 57. § (7) bek. Nyilvános meghallgatást kell tartani a (2) bekezdésben meghatározott meghallgatás elrendelése esetén az indítványozó vagy az alkotmánybíróági eljárás alapjául szolgáló bírósági eljárásban részt vev ellenérdek fél (a továbbiakban: ellenérdek fél) indítványára az eljáró tanács tanácsvezet bírójának, a teljes ülés eljárása esetén pedig az elnök döntése alapján.

[7] IV/02777/2012. számú ügy

[8] Az Alkotmánybíróság zárt ajtók mögött hallgatja meg az Országos Bírósági Hivatal elnökét. 2013. április 22. <<http://www.helsinki.hu/az-alkotmanybirosag-zart-ajtok-mogott-hallgatja-meg-az-orszagos-birosagi-hivatal-elnoket/>>.

[9] Az Alaptörvény Negyedik Módosításának az Alkotmánybíróságra vonatkozó rendelkezéseit egyrészt pozitív fejleményként értékelhetjük, hiszen a testület eljárását átláthatóbbá, gyorsabbá kívánják tenni. Feltételezhet azonban, hogy az eljárás további keretek közé szorítása ki nem mondott célja volt az is, hogy az alkotmánybíróági hatalmat korlátozza politikailag érzékeny kérdésekben. Pál Sonnevend - András Jakab - Lóránt Csink: The Constitution as an Instrument of Everyday Party Politics: The Basic Law of Hungary. In: Armin von Bogdandy - Pál Sonnevend (eds): Constitutional Crisis in the European Constitutional Area. Hart Publishing, 2015. 60.

[10] Egyes törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefügg módosításáról szóló 2013. évi CXXXI. törvény 11-13. §-a. Az Alkotmánybíróság ügyrendjér l szóló 1001/2013. (II. 27.) AB Tü. határozat módosításáról szóló 1003/2013. (XII. 21.) AB Tü. Határozat.

[11] Abtv. 57. § (1e) bekezdése.

[12] Abtv. 57. § (1c) bekezdés

[13] Abtv. 57. § (2) bekezdés

[14] Abtv. 57. § (7) bekezdés

[15] Ügyrend 37. § (2) bekezdése

[16] Ügyrend 37. § (5) bekezdése

[17] Ügyrend 38. § (3) bekezdése

[18] Abtv. 57. § (1f) bekezdése

[19] Ügyrend 38. § (6) bekezdése

[20] 9/2014. (III. 21.) AB határozat, ABH 2014, 209.

[2 1] L á s d a z ü g y a d a t l a p j á n a z A l k o t m á n y b í r ó s á g h o n l a p j á n : <<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/EA9EE167708980F2C1257CA5004ACF42?OpenDocument>>.

[22] Ld. 3017/2014. (II. 11.) AB végzés, ABH 2014, 1241; 3218/2014. (IX. 22.) AB határozat, ABH 2014, 2413; 3026/2015. (II. 9.) AB határozat; 3180/2014. (VI. 18.) AB végzés, ABH 2014, 2133; 3270/2014. (XI. 4.) AB végzés, ABH 2014, 2718; 3313/2014. (XI. 21.) AB végzés, ABH 2014, 3043. Feltételezhet , hogy ett l több esetben kérték az indítványozók a meghallgatás tartását, csak az erre való utalás nem került bele a határozat szövegébe.

[23] Álláspontom szerint azonban a vita ebbe az irányba látszik eld Ini az el zetes alkotmányossági kérdés (question prioritaire de constitutionnalité, QPC) bevezetésével (amely a magyar konkrét normakontrollhoz hasonlóan a bíróság által kezdeményezett eljárás a konkrét ügyben alkalmazandó jogszabály alkotmányosságának felülvizsgálatára), hiszen az alkotmánytanács azóta kötelez jogi döntést hozhat egy jogvitában.

[24] Nem vizsgáljuk azonban azokat az eljárásokat, amelyeknek nem feleltethet meg a magyar Alkotmánybíróság valamely hatásköre, pl. a francia alkotmánytanácsnál a választási bíraskodást vagy a német alkotmánybírósnál a szövetség-tagállam közötti hatásköri összeütközés rendezését.

[25] Bundesverfassungsgesetz (BVerfGG) § 25 (1).

[26] Pl. BVerfGG § 24, § 37, § 45, § 61 (2), § 93a.

[27] BVerfGG § 94 (5).

[28] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 25, para 5, 9.

[29] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 17, para 3-7.

[30] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 25, para 13.

[31] BVerfGG § 17a.

[32] BVerfGG § 25a.

[33] Évente körülbelül 10-20 szóbeli tárgyalásra kerül sor. Statisztikai adatok: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2015/gb2015/A-II-.4.pdf;jsessionid=C47A3CA7192B7310C0DEC4397FC9024F.2_cid394?__blob=publicationFile&v=1>.

[34] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, 2012. para 283.

- [35] Christoph Gusy: Die Verfassungsbeschwerde. C. F. Müller, Heidelberg, 1988. 181.
- [36] Visitor's Guide to Oral Argument. <http://www.supremecourt.gov/visiting/visitorsguidetooralargument.aspx>. Az évente beérkező 7-8000 indítvány közül a legfelső bíróság a saját maga által meghatározott szempontrendszer alapján választja ki azokat az ügyeket, amelyeket napirendjére vesz.
- [37] Rules of the Supreme Court of the United States. Rule 28, Point 1-3.
- [38] Ilyen volt például a Bush v. Gore ügy, ahol a bíróság 45 percet adott mindkét félnek, és a National Federation of Independent Business v. Sebelius, ahol három órát biztosítottak mindkét oldalnak. Ralph A. Rossum - G. Alan Tarr: American Constitutional Law. Volume I - The Structure of Government. Westview Press, Boulder, 2014. 35.
- [39] Ralph A. Rossum - G. Alan Tarr: American Constitutional Law. Volume I - The Structure of Government. Westview Press, Boulder, 2014. 35.
- [40] Vincent James Strickler: The Supreme Court and the New Media Technologies. In: Richard Davis (ed.): Covering the United States Supreme Court in the Digital Age. Cambridge University Press, Cambridge, 2014. 66.
- [41] Mark C. Miller: Judicial Politics in the United States. Westview Press, Boulder, 2015. 168.
- [42] A C-Span nevű, kifejezetten az alkotmányos szervekre specializálódott kábelcsatorna külön YouTube csatornán gyűjtötte össze a jelenlegi és korábbi bírák nyilatkozatait a kérdéssorral. <https://www.youtube.com/view_play_list?p=4CBB5711EF7BD211>.
- [43] Mark C. Miller: Judicial Politics in the United States. Westview Press, Boulder, 2015. 168.
- [44] A másik hírhedt történet, hogy Ruth Bader Ginsburg bírót elaludt a szóbeli meghallgatás alatt - sokak szerint a bírák a saját tekintélyük megőrzése érdekében tiltakoznak a kamerák jelenléte ellen. Vincent James Strickler: The Supreme Court and the New Media Technologies. In: Richard Davis (ed.): Covering the United States Supreme Court in the Digital Age. Cambridge University Press, Cambridge, 2014. 67.
- [45] <http://www.supremecourt.gov/oral_arguments/argument_transcript.aspx>.
- [46] <http://www.supremecourt.gov/oral_arguments/argument_audio.aspx>.
- [47] Dahlia Lithwick: Listen Up - The Supreme Court's hot/cold audio-casting policy. Slate.com, 2006. november 28. http://www.slate.com/articles/news_and_politics/jurisprudence/2006/11/listen_up.html.
- [48] Badinter elnök 1994-ben szeretett volna nyilvános meghallgatást tartani az átláthatóság biztosítása érdekében. Jean Gicquel: L'autonomie de la procédure suivie par le Conseil constitutionnel. In: Gouverner, administrer, juger - Liber amicorum Jean Valine. Dalloz, Paris, 2002. 594.
- [49] Ordonnance n° 58-1067 du 7 novembre 1958 portant loi organique sur le Conseil constitutionnel Art 23-10.
- [50] Règlement intérieur sur la procédure suivie devant le Conseil constitutionnel pour les questions prioritaires de constitutionnalité Art 1 (2).
- [51] Règlement intérieur sur la procédure suivie devant le Conseil constitutionnel pour les questions prioritaires de constitutionnalité Art 8-10.
- [52] Jean Gicquel - Jean-Éric Gicquel: Droit constitutionnel et institutions politiques. Montchrestien, Paris, 2010. 751. Jan Pascal: Le procès constitutionnel. L.G.D.J. Paris, 2010. 173.
- [53] Jan Pascal: Le procès constitutionnel. L.G.D.J. Paris, 2010. 188.
- [54] A tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetve a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha a korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetve legkevésbé annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.
- [55] Jean-Loup Charrier: Code de la Convention européenne des droits de l'homme. LexisNexis, Paris 2005. Art. 6., para 0341.
- [56] Marc Guillaume: Le règlement intérieur sur la procédure suivie devant le Conseil constitutionnel pour les questions prioritaires de constitutionnalité. Petites Affiches, 23 février 2010 no. 38.3.
- [57] Niederböster v. Germany, Judgment of 27 February 2003, no. 39547/98, para 43.
- [58] Piero Leanza - Ondrej Pridal: The Right to a Fair Trial. Article 6 of the European Convention on Human Rights. Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2014. 16.
- [59] Ruiz-Mateos v. Spain, Judgment of 23 June 1993, no. 12952/87.
- [60] Kraska v. Switzerland, Judgment of 19 April 1993, no. 13942/88, para 26.
- [61] Süßmann v. Germany [GC], Judgment of 16 September 1996, no. 20024/92 para 41.
- [62] Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 23.

- [63] Csink Lóránt: Mozaikok a hatalommegosztáshoz. Pázmány Press, Budapest, 2014.
- [64] Sólyom Lászlót idézi Tilk Péter: Az Alkotmánybíróság hatásköre és m ködése. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2003. 301.
- [65] Klaus Engelmann: Prozeßgrundsätze im Verfassungsprozeßrecht. Duncker&Humblot, Berlin, 1977. 48.
- [66] Hans Kelsen: La garantie juridictionnelle de la Constitution. RDP, 1928. 248.
- [67] Klaus Engelmann: Prozeßgrundsätze im Verfassungsprozeßrecht. Duncker&Humblot, Berlin, 1977. 49.
- [68] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 19.
- [69] Erre a következtetésre jut a magyar Alkotmánybíróság is a rendesbíróságokkal kapcsolatban. 58/1995. (IX. 15.) AB határozat, ABH 1995, 289.
- [70] Klaus Engelmann: Prozeßgrundsätze im Verfassungsprozeßrecht. Duncker&Humblot, Berlin, 1977. 50-51.
- [71] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 287. A halálbüntetés eltörlése kérdésében a magyar Alkotmánybíróság is tartott nyilvános meghallgatást 1990-ben. Holló András: Az alkotmányjognak asztalánál. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2015. 70-72.
- [72] Bár nem tartjuk kizártnak ezen eszközök, els sorban a sajtótájékoztató igénybevételét, amelynek tudatos használata sokat lendíthet az alkotmánybíróóságok tevékenységének ismertségén.
- [73] A legitimációs vitákat összefoglalja Alec Stone Sweet: Constitutional Courts. In: Michel Rosenfeld - András Sajó: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford University Press, Oxford, 2012. 828-829.
- [74] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 17a, para 2.
- [75] Az 'arbitraire' funkcióról lásd Gicquel, Jean - Gicquel, Jean-Éric: Droit constitutionnel et institutions politiques Montchrestien, Paris, 2010. 755.
- [76] Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 23.
- [77] A vitát összefoglalja Mark C. Miller: Judicial Politics in the United States. Westview Press, Boulder, 2015. 16.
- [78] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 287.
- [79] Mark C. Miller: Judicial Politics in the United States. Westview Press, Boulder, 2015. 204.
- [80] Christian Hillgruber - Christoph Goos: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2011. para 45a.
- [81] Reinhold Zippelius - Thomas Würtenberger: Deutsches Staatsrecht. Verlag C. H. Beck. München, 2008. §48, para 2.
- [82] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 287.
- [83] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 284.
- [84] Piero Leanza - Ondrej Pridal: The Right to a Fair Trial. Article 6 of the European Convention on Human Rights. Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2014. 196.
- [85] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 287.
- [86] Ld. a számokat részletesen a nemzetközi részben, illetve a magyarországi meghonosítás lehet ségeir 1 szóló fejezetben.
- [87] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 17a, para 7.
- [88] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 17a, para 2.
- [89] Mark C. Miller: Judicial Politics in the United States. Westview Press, Boulder, 2015. 160.
- [90] Richard Davis: The Symbiotic Relationship between the U.S. Supreme Court and the Press. In: Richard Davis (ed.): Covering the United States Supreme Court in the Digital Age. Cambridge University Press, Cambridge, 2014. 13-14. Vincent James Strickler: The Supreme Court and the New Media Technologies. In: Richard Davis (ed.): Covering the United States Supreme Court in the Digital Age. Cambridge University Press, Cambridge, 2014. 67-68.
- [91] Mark C. Miller: Judicial Politics in the United States. Westview Press, Boulder, 2015. 168.
- [92] Klaus Engelmann: Prozeßgrundsätze im Verfassungsprozeßrecht. Duncker&Humblot, Berlin, 1977. 53.
- [93] Például 2016-ban két utólagos normakontroll eljárás zajlott, és egyszer vizsgálta az Alkotmánybíróság jogszabály nemzetközi szerz désbe ütközését. <http://www.mkab.hu/letoltesek/ab_ugyforgalom_2016_03_31.pdf>.
- [94] Hans Lechner - Rüdiger Zuck: Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Verlag C. H. Beck, 2011. Art 25, para 1.
- [95] Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 25.
- [96] Ernst Benda - Eckart Klein - Oliver Klein: Verfassungsprozessrecht. C. F. Müller, Heidelberg, 2012. para 287.
- [97] Széls séges és lehet leg nem követend példa, hogy az amerikai legfels bíróságon például Clarence Thomas bíró tíz évig egyetlen kérdést sem tett fel a nyilvános meghallgatásokon.

Jessica Glenza: Clarence Thomas shocks supreme court by ending 10-year oral argument silence.<<http://www.theguardian.com/law/2016/feb/29/clarence-thomas-supreme-court-asks-question-10-year-silence>>.

[98] A 2013. április 23-i nyilvános meghallgatáson a jelenlévő tizennégy alkotmánybíró közül a jegyzőkönyv tanúsága szerint csak négyen tettek fel kérdéseket. Jegyzőkönyv az Alkotmánybíróság 2013. április 23-i teljes ülésén tartott személyes meghallgatásról. <[http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/c89e70bd4e261a16c1257ada00524d2f/\\$FILE/Jegyzokonyv_szemelyes_meghallgatás_2013_aprilis_23.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/c89e70bd4e261a16c1257ada00524d2f/$FILE/Jegyzokonyv_szemelyes_meghallgatás_2013_aprilis_23.pdf)>.

[99] 42/2012. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2012, 279.

[100] Talán nem lehetetlen annak elérése, hogy a magyar Alkotmánybíróságról is olyan felkészült újságírók tájékoztassanak, mint a New York Times legfelső bírósági tudósítója, Adam Liptak, vagy eldöntője, a Pulitzer-díjas Linda Greenhouse.

[101] Erről lásd részletesen Bitskey Botond: Az Alkotmánybíróság ügy-nyilvánosságának fejlesztése. In: Fejes Zsuzsanna - Török Bernát (szerk.): *Suum Cuique. Ünnepi tanulmányok Paczolay Péter 60. születésnapja tiszteletére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2016. 468-472.

Tartalomjegyzék

Bodnár Eszter: Gondolatok az alkotmánybírósági nyilvános meghallgatás meghonosításának lehet ségér I[1] (MJ 2016/7-8., 413-423. o.)	1
1. Nyilvános meghallgatás a magyarországi szabályozásban és gyakorlatban	1
2. Nemzetközi gyakorlat	2
2.1. Németország	2
2.2. Amerikai Egyesült Államok	3
2.3. Franciaország	3
3. Elméleti és gyakorlati érvek és ellenérvek a nyilvános meghallgatás kapcsán	4
4. A nyilvános meghallgatás meghonosításának lehet ségei és feltételei	6
5. Záró gondolatok	8